Leszek Moszyński (Gdańsk)

SŁOWNICTWO WODNE W „SZESTODNIEWIE" JOANA EGZARCHY BUŁGARSKIEGO

Czytelnika „Szestodniewa" Joana Egzarchy Bułgaskiego uderza bogactwo słownictwa tego wielkiego dzieła. Rozwazania osnute na tle biblijnego opisu stworzenia świata obfituja w ciekawe szeregi synonimiczne i liczne związki frazeologiczne świadczące o wyrobieniu jezukowym pisarza. Nie może przyćmić tego stwierdzenia świadomość, ze duże partie tekstu są tłumaczeniem z jezyka greckiego, bo przecież doboru słownictwa starobułgarskiego dokonywał sam bez wątpienia pod tym względem utalentowany Jan Egzarcha Bułgarski.

W któtkim referacie ukazać mozna jedynie jakaś jedna grupe wyrazów, choć na pewno na przeanalizowanie zasługuje całe jego słownictwo. Ogranicze się więc do opisu słownictwa związanego z wodą, do ukazania jego bogactwa i związków frazeologicznych. Będzie to wyłącznie opis, świadomie pominę tu problemy etymologiczne, historyczne i porównacze. Podstawe mych rozwazań stanowi 6-tomowe wydanie R. Aitzetmüllera[1]. Poriewaz w kazdym tomie znaleźć mozna interesujący nas tu material, przeczytałem pod tym kątem cały tekst „Szestodniewa" wynotowując wszystkie wyrazy i jednostki frazeologiczne dotyczące wody. Oczywiście przyczynek ten nie ma charakteru indeksu, nie będę więc w nim cytował wscystkich form i miejsc w tekście. Jednym słowem, dokymentację filologiczną ograniczę do minimum, dla każdego typu związku frazeologiznego posłuże sie jakimś jednym typowym przykładem[2].

Filozoficzny język wielu fragmentów greckiego oryginalu sprawił, że obok normalnego apelatywu вода (пр. четꙑре сѫставн бꙑшѧ: земл'а, огнь, вода, вѣздоу҃хъ 13c) pojawiają się wyrażenia водьноıе ıестьство 5d, 65a, ıестьство водьноıе 71d, ıестьство мокротьноıе 65d, ıестьство мокроıе 4d, сѫштнıе водьноıе 173b i водьноıе сѫштнıе 66c, вльгъкоıе сѫштнıе 210c, лѣжштеıе сѧ ıестьство 47c, текжштеıе ıестьство водьноıе 73a, плъзъкоıе ıестьство 47d, także szereg: водьноıе ıестьство н родъ 40b. Wyrażenia te są kalką wyrażeń greckich typu ἡ φύσις τοῦ ὑγροῦ i ἡ φύσις τῶν ὑδάτων ale występują i na miejscu greckich wyrazów pojedynczych takich jak ἡ ὑγρασία czy τὰ ὕδατα a także we fragmentach nie mających wzorów greckich. Są oczywiście i sławiańskie wyrazy pojedyncze, a więc nie tylko вода, lecz także влага 68b i мокрота 116d (por. мокротѣ рекъше водамъ 69c).

Przeciwieństwem wody jest oczywiście ogień, stąd вода to сѫпостатьноıе ıестьство огнѣвн 67d, bo богъ поставн сѫпостата огнію водж 40d, a więc огнь водѣ ратьнкъ . . . вода же пакꙑ огнію 65c i dlatego аште ли водж къ огнн прилѣıешн, то троскоштетъ, сѫпостатьнкоу҃ бо сѧ сѫпротнвнтъ 160c.

Oczywiście вода мокра ıестъ н текжштн 79d, водьноıе ıестьство мѧкъко, разлнваıѧ н бездоу҃шьно 172c, вода też jest жндъкаıа н рѣдъкаıа 40a, także скоролѣжштнıа сѧ 47c, плаваıжштн по земл'н 80b i плъзъка 52c. Jest вльгъкаıа 68a i нматъ влагж 78b. Woda jest oczywiście стоу҃дена 95b нматъ стоу҃деньство 78b, ale бываıетъ же н тепла вода, та

роудьноіе качьство пріимъшн въ изходѣхъ тоіжде виноіж женома 96c. Jest to woda mineralna. Zwykła woda jest сладъка 96c, 166b, natomiast вода морьскаіа 74a, czyli морьскаіа вода 96b jest горькаіа 167d i слана 166b, иматъ салность 75d, ale свѣрьноіе мор̃е. . . слаждьшж. . . вьсѣхъ мор̃е водж иматъ 179c. Woda morska przepływając pod ziemią traci gorycz, oczyszcza się: нждима же задьнимь вѣтромь сквозѣ лжкыіа, тъı жилъı и въıнъ издрѣваіема истичетъ расадневъши или земл'ж или камень, ти бждетъ сладька цѣштенноіемь тѣмь, горести гонезъши 96c. Można też wodę morską осладъчати въскоуреноіемь 97b — poprzez parowanie. Dzieje się też tak i w przyrodzie: отъ моріа почрѣплиждтъ облацн. . . горькоіе, сладъко и пивьно творатъ 167d.

Вода. . . течетъ долоу 166b, też градетъ 55b, иматъ вода низъ горж теченніе 90b, водъı. . . потекждтъ 90d, mogą потопити земл̃ж 91d. Woda też стоитъ на н'ен 59d, равьнѣ по земл'н стоитъ 65d albo плаваіетъ по земл̃н 14a, jest więc i водьноіе плаваннie 22d, мъножьство. . . водьнаго розлиіанніа въсждоу плаваіждши по земли 65a, tak, że наша въсел'ена объіата іесть водами 67b, водъноіе мъножьство по оутварн въсен іестъ 66a. вода jest распростръта врьхоу земл'ıа 66b, простръта по земл'н 65d.

Oczywiście można пити водж 259c, bo jest ona пивьна 167d. Można w niej coś намочити, пр. пелынь 261a, a wówczas nabiera obcego zapachu: сама вода ѥдино іестьство иматъ и качьство, нъ аште въ н'ен намочатъ пелынь, то инако качьство сътворитъ, аште ли копръ намочатъ, то инако, аште ли пиганъ, то инако; да іестьство ѥдино іестъ, нъ вештн прѣтваріаіждтъ ж̃ 261a. Rzecz namoczona w wodzie намокнетъ 167a. Wodę można w coś вълѣіати 252c. Takie naczynie będzie więc водьноіе 166d. Woda służy też do mycia (отъмъіваіетъ 256c), woda напаіаіетъ и оустоуждаіетъ 40d.

Można по водѣ плавати 170d i плоути 12a. Są i tacy, co по водамъ прѣплаваіждтъ 86d. Można też по тѣлоу водъноумоу (τῷ τοῦ ὕδατος σώματι) повълати ся 174c.

Woda może zmienić stan skupienia, пр. зноіемь слъньчьнъıимь ичадѣвъши погъıбе вода 68c. To ubywanie wody określane jest w „Szestodniewie" słowami соушеннiен гоубленніе 68d, bowiem мъножьство топлотьноіе. . . мокротъı. . . гоубител'ь, . . . мокроіе гоубитъ. . . соуша ıе и жегъı 68a, ciepło ròwnież водьнъıиа съборъı прѣсоушаіетъ 4a, chociaż никакоже можетъ слъньце мокротъ посоушити ни погоубити 68d. Do parowania wody mogą doprowadzić i ludzie, ѥгда ıж̃ възваратъ. . . и надъ въспар'енніемь тѣмь гж̃ь дръжаште съберж̃тъ водж ждниаіждште по бѣдѣ и пиждтъ ıж̃ осладъчавъши въскоуреніемь 97b.

Zamarzanie wody określane jest słowem сътати ся (пр. посрѣдѣ водъ да ся би сътала акъı ледъ 40a, акъı ледъ бѣаше небо водами сътало ся 40c) a pływająca kra to дъскъı ледъни 163b. Ale къде възвѣіетъ югъ, тоу растопитъ въсѣкъ ледъ 23c i wówczas потекждтъ водъı 23b.

W środowisku wodnym kwitnie życie, a więc: въ дебельствѣ водьнѣіемь 183c czyli въ водахъ живждтъ живжтъı 6a, иирадхж̃ сквозѣ глж̃бини 172b. Stąd море и рекъı и въса водъı рıбами испльн'ени 1b-c. Stworzenie żyjące w wodzie nazywane jest животъ водьныи 53b.

Woda potrzebna jest i w rolnictwie: сѣıан. . . землıа трѣбоуіетъ ина вода 2a, на потрѣбж̃ же и водьноіе изобилие 66b.

Jest w „Szestodniewie" mowa i o cyrkulacji wody w przyrodzie. W wyniku парошаниа шоды (ıест то въспар'енніе 97a, въскоуръ 97a, въскоур'енніе 97b, też мьглыноіе въскоур'енніе 116d, въскоурн мокротьнии 153a) mogą powstać mgły (пр. тъма же и мьгла надъ водами стоıаше, ıакоже и нынж̃ бъıваіетъ надъ рѣками 14a, мокрота мъногa въскоурнвъши ся въсходитъ 116b, вждоухъ и мьглъı надъ водами тымж̃ творашта 29d, тымж̃. . . не прѣжде бъıвъшж̃ нъ по застжпл'ении небесьнѣмь и мьгл'аштемъводамъ 31c-d). Mgła może opadać i wówczas росъı землıж̃ обърошатъ 156b, gdy jednak mgły się podnoszą, nastąpi възвъıшеніе въскоурьноіе рекъше мьглыноіе 68b i rowstaną облацн. Wówczas доужденьно бждетъ и мжтьно 117a.

Warto zwrócić uwagę na kilka opisów tworzeniu się chmur: мьгла мракъ въставнѣвъши сътворн облакъı 14a, сътворн облакъı акъı нѣкакъı мѣхъı ти како ими

чрьпаѥтъ морьскъıѣ водъı слани сѫштѧ и испльнитъı облакъı и прѣмѣнитъ въ сладъкѫѭ водѫ и напоитъ зема'ѭ 166b, гръмо бо лоучеѭ слъньчьноѭ и съвлача же тьность водьнѫѭ въспар'ѥѥннѣмь и въскоурому, влага же та възнесена на въсокаа мѣеста тачє оустоужена. . . дъждь бѫдетъ и градетъ на землѭ 97a, въсѣтъı въ облакъ влагъı тн са сърнштѫшта дроугъ къ дроузъ капля сътворатъ, тажестнѭ и съкоуплѧеннѣмь пержтъ долоу тн тъко са творитъ дъждьноѥ бъıтніе 70b, морѥ отътѫдоу облакомъ прнсно въземлѭштемъ водьноѥ ѥстьство и дъждь раждаѭштъ са 3d. Na k. 68b mamy wyjeśnienie skąd się bierze вода въздоушьнаѧ (jest też szyk въздоушьнаѧ вода 70a): пообладнѣъшоу са горьноумоу мѣстоу отъ възвъıшенніа въскоурьнааго, рекъше мьгльнааго, ѥже рѣкъı творатъ и источьнніцн и блатнъı и ѥзера и пѫчнны марьскъıѣ. A oto przenośnia: вьсн же въскоурн мокротьнни състанѫтъ са въ насъ и дъждевьнъıѣ вннъı и стоуденьнъıѣ и снѫжьнъıѣ мьногъı даѭште 153a.

Nie zawsze od razu pada deszcz: облацн почрьпъше не абие пролѣѭтъ, нъ прѣпловѫтъ мъного 166b. дъждь, który jest земли даѥмъ 5b, нѫ облакъ градетъ 242d, ндетъ 166c, падетъ 240b. Może to być дъждь велнкъ 240b, bo często np. лоуна. . . водъı мьногъı нъ облакъ. . . прѣтнтъ 148c. Jest więc ziemia дъждемь мочнма и снѣгомь 3d, bo въскапа на н'ѣа вода божнѣа отъ нєвесе 23a.

Deszcz pada капляѭн 23a, są to капл'ѣа дъждевънъıѣа 65d, доужджевьнъıѣа капля 63d. Gdy krople deszczu-na wodę, wodzimy дъждевьнъıѣа говоръı 64a, a więc капляѭмъ бо падаѭштамъ на водѣ гворн въсходатъ 63d-64a. Warto tuzwrócić uwagę na opis z karty 63d: вндатъ доужджевьнъıѣа капл'ѣа и водьнъıѣа гворъı акъı клобучьца бъıваѭштѧ.

Okres bezdeszczowy nazywa się вездъждніе 147d. Roza tym może padać градъ 38a, a gdy deszcz нстънетъ и . . . вьсе нзъмражнетъ и дробѧштоу са облакоу снѣгъ долоу лѣтнтъ 70b.

Gdy napada dużo deszczu, powstaje мокрота и калъ. . . отъ водьнааго наплаванніа 76d, дъждемь са съставлѧѭтъ вапъı 93a, jest też apelatyw блато 92c, блатнна, 68, блатнъı и дъбрн 73a, блатьнаѧ мѣста прнсно влагѫ нмѫшта 68c. Inne szeregi to тнна и калъ 174b (жабъı бо и пражзн и комарніе отъ тоѣа тнны раждаѭтъ са 174b) a także събнраѭтѧ. . . на ждольхъ нлн дъждьмь нлн отъ рѣкъ. . . вапъı и лоужа 74—75a.

Woda wytryskująca z ziemi się w „Szestodniewie“ источьннкъ: овъı бо водъı самъı о себѣ текѫтъ, ѩкоже се источьнніцн и рѣкъı 91a. Źródło (источьннкъ) въсходнтъ (источьннкъ же въсхождааше нзъ земл'ѣа и напаѧше вьсе лнце земл'н 75b) i нсходнтъ (источьнніцн обнанѥмь нсходатъ не прѣставѫште 66c), stąd wypływanie źródła to ншьстніе (прѣжде ншьстніа источьннкъ водъ 47b). W takim źródle къıпнтъ вода 91b. Źródło nazywane jest też нстокъ: нстокъı рѣчьнъıѣа нстнчѫтъ 3d. Ale również стоуденьцн нстнчѫтъ 3b-c, co może być również wyrażone konstrukcja analityczna: стоуденъı рѣкъı нстнчѫтъ 96d. Źródła jednak mogą być nie tylko zimne, lecz i ciepłe: бъıваѭтъ же. . . нз земл'ѣа нстнчаѭштѧ топлнца 96d. Jak już widzieliśmy, płynąć w nich może тепла вода. . . роудьноѥ качьство прнмъшн въ нсходѣхъ 96c. Są to źródła mineralne.

Źródła są naturalne, chociaż można również стоуденьць копатн 30b. Zasadniczo jednak sztuczne źródło wody nazywa się кладязь: кладязн бо съборн сѫтъ водьнн рѫкотвор'енн на ждольнѣе мѣсто земл'н ресѣанѣн влазѣ сърнштѫштн са 93a. Jeżeli кладязь jest głęboki, to nad nim jest окъно, a sońce może въ глѫбннахъ кладяжьнъıхъ водѫ окъномь ѫзъкънмь объснѣатн 153c. A jeżeli z takiej studni wypłynie woda, powstają strumienie zwane кладяжьнни сътоцн 66c.

Źródła stanowią początek рѣкъı. Stąd spotykane w tekście „Szestodniewa“ szeregi: наточьнніцн. . . нсходатъ. . . и кладяжьнни сътоцн и рѣчьнъıѣа бъıстрнны и потоцн земьнни 66c, и рѣкъı и ѥзера и источьнніцн и кладяцн 249b, ѥже рѣкъı творатъ и источьнніцн и блатнны и ѥзера и почнны морьскъıѣ 68b, ѥдзнѫ водѫ сѫштѫ раздѣлн на горьнѫѭ водѫ и на морѣа и на источьннкъı и на ѥзера и на кладязя 159a. Ciekawe, że w skład tych szeregów nie wchodzą apelatywy стоудѣзць i топлнца. Być może jest tak dlatego, że oba te wyspecjalizowane określenia wchodziły w zakres

jednego ogólnego pojęcia ѥсточьникъ.

Źródła stanowią początek rzeki, dlatego w „Szestodniewie" zwrócona jest uwaga na ѥсточьникы рѣкъ 260d. Rzeka pr. отъ. . . горы ѥсходитъ 66d lub ѥстичетъ 66d. „Szestodniew" widzi tu podziemny przepływ wody morskiej: ѥвндимъинмн пѫтьмноть начала морьскаго подъ землѥѭ градетъ вода 96d. Rzeki płyną tj. рѣкы текѫтъ 3b ale i градѫтъ 67a. Proces ten to теченнѥ rzeki 259d.

Rzeka течетъ. . . въ морѥ 66d. Najcześciej рѣкы. . . въ морѥ въходатъ 67a albo върнваѭтъ ся 67a, ale może być i rzeka, która въ ѥзеро вътичетъ 66d a nawet течетъ въ доупинѫ и погрязаѥтъ подъ землѭ 259c-d Rzek jest dużo: наша въселѥная. . . бечисменьнъими рѣкамн полнѣана 67b. Rzeki posiadają брѣгы рѣчьнъіѣ 259d. Od głównej rzeki może отъцъплѣти ся 66c jej odnoga. W rzekach może przybywać wody, a więc rzeka водьнитъ ся 4a, съводьнитъ ся 4b i wówczas прнбываѭштн водѣ. . . и нзливаѭштн вънъ. . . и прѣпльн'аѭштн. . . мѣста 91c rzeka нзидетъ акы морѥ и напонтъ. . . землѭ 67b, напаѣѥтъ 258b jak Nil оу полы жатвы напаѣѥтъ егупьтъ 4a. Gdy ubywa wody, mamy рѣкы хоудѣѭштѧ 4a, a Bóg może również рѣкы нсоушнти 67b. Możliwe są рѣкы дѣнствьны и ѥзера плодьна 174a a także zamulone (тнньны): змнѥве бо. . . въ тнньныихъ рѣкахъ и ѥзерахъ бываѭтъ 175d. Poza tym są spławne: рѣкы. . . ладнѣами прѣходнмы сѫтъ 67a.

Wody spływające w dół tworzyć mogą większe zbiorniki wody stojącej. Bowiem бысть подоба на ѥдино съкоупленнѥ съннти ся водѣ 92b i blatego вода. . . къде тъчнѭ и хоудѣ погорнѥ обрѣштетъ, тоу. . . оустрѣмитъ ся 90b, сърнѭ ся на коупъ вода 72a, воды сътекы ся бъіша и съшьлы въ велнкъін съньмъ 75c, сътекоша ся и сънндоша. . . водъ мъножьство 73b, ostatecznie więc, gdy rzekł Bóg: съберн ся вода. . . въ съньмъ ѥдинъ 71d, вода съннде ся, ѥѭже и събьранніе ѥдино нменова и балтины и дъберн и ѥзерьскаѣ мѣста и рѣчьнаѣ, ѣже текѫштааго ѥстьства водьнааго подѣаша на погорніа теченніе 73a. Dlatego też и горьскъіѣ. . . ждолн. . . нмѣаѭѫ водьнъіѣ съборы 92b, bo jest to мѣсто, на нѥже ся вода сърништетъ 90c. Taki съборъ. . . водьнъін 74b tworzyć jezioro: ѥзера. . . съборн сѫтъ водьнин 93b-c, bo ѥзера отъ рѣкъ съставлѥнніе нмѫтъ 75c-d. Mogą być bardzo duże, gdyż ѥзера мъногы водъі зѣло нмѫтъ 93c, a бездънніе же зоветъ ся мъножьство водьноѥ 12c, powstają бездънніѣ, ѥже мьнатъ и глѫбинъі 53d. Są to бездънніѣ 12c. Mogą jednak być i małe jeziorka czyli stawy: ѥзерьнъіѣ съборы и мьньшаѣ, ѣаже и съставы водьнъіѣ нарече 73d. Czasami тнмѣньнаѣ бываѭтъ ѥзера 93a i тнньнаѣ 175d, także mamy ѥзера плодьна 174a. Zdarzają się też i słone, jednak нѣстъ нхъ подоба морѣ зъвати, нн рѣшти, ѣако слана сѫтъ такождѣ акы морѥ велнкоѥ. . . ѥзера бо то сѫтъ а морѥ ѥдино ѥстъ 93-c-d.

Osobną grupę akwenów stanowią morza i oceany. W „Szestodniewie" znajdujemy kilka określeń morza. Otóż gdy сътекоша ся водъі въ съньмъ ѥдинъ а съставы водьнъіѣ, рекъше пазоухы и ногы, . . . то то господь морѥмь прозъва 94a. Mamy tu trzy synonimy. Bóg съставы водьнъіѣ възъва морѣ 73b, ale też съставлѥнніѕ водьнаа възъва морѣ 74b i сътокы водьнъіѣ прозъва морѣ 90a. Warto odnotować dwa szeregi: въ мор'нѣъ и въ вьсѣхъ бездънниихъ 54 b i въ морнхъ и въ вьсѣхъ бездънаахъ 2b.

Morze jest ogromne: велнѥоѥ и пространоѥ 178b, шнрокоѥ и велнѥоѥ 74b, шнрокоѥ. . . без прѣплоутнѣ 73c-d, непрѣплаваѥмоѥ 73b. Uderzają więc obserwatora шнрнны морьскъіѣ 180b. Wprawdzie морѥ. . . рѣкамн нспльнаѣ ся 179 d i вьсн потоцн въ морѥ градѫть и морѥ нѣстъ насъітѫ ся 91c, ale jest stale takie samo: морѥ не хоудѣѥтъ нн оувелнчитъ ся 4c, морю. . . не прнбываѭштоу рѣкамн 69b i zawsze велнкоѥ и грѣдоѥ дрьжитъ ся морѥ 190a. Jest też źródłem wszelkiej wilgoci: морѥ. . . ѥсточьникъ ѥстъ влазѣ 96b, a także въздоуховьнъімъ водачъ начало ѥстъ и ѥсточьникъ 97a.

Morza mogą się różnić miedzy sobą, np. мѣл'дъко ѥстъ сѣверьскоѥ морѥ и оудобь вътромь мѫтнти ѥ 179d, a вечерьн'ѥѥ морѥ, ѥже то мѣнѭмъ океанъ, то овъгда сѣмо течетъ, овъгда въспѧтивъши сѧ полѣѥтъ та пакы мѣста 157d. Chodzi tu oczywiście o przypływy i odpływy mogza, których dotyczą też zwroty: морѥ. . . въспѧтъ сѧ възъвращаѥтъ 3b, и въ ѥврипѣхъ мнтѣ теченнѣ и о глаголѥмѣмь океань мнтѣ пл҃оутнѣ ѩже въ обѣхожденнн лоуньнѣѥмь въчннѥнѣ нзобрѣлан сѫтъ жнвѫштѣн тоу, ѥврнхн бо прѣтнчѫтъ на обѣ странѣ по образомъ лоуньнъінмъ 157d.

Wybrzeże morskie to брѣгъ морьскъін 189c-d Tworzy on zatoki czyli заножнѣ 176b, пазоухы 178c и ногы 94a. Są też w „Szestodniewie“ szeregi: пазоухы и заножнѣ 73d-74a, ждолн. . . и заножнѣ и пазоухы морьскъіѣ 71d-72a oraz пазоухы и ногы 94a. Stąd coś, co ma kształt zatoki, tworzy пазоушьнын образъ 73d. Cieśnina morska określana jest w „Szestodniewie“ wyrazem zapożyczonym: ѥврнпъ z gr. ὁ εὔριπος „cieśnina“ 157d. Bywa też, że морѥ. . . островъ. . . обънѥмлѥтъ 92d, съдържѫнтъ островы 97b. Znane są też морьскъіѣ странѣ — rejony wodne, w których żyją określone gatunki ryb 179a. Nadmorskie lady powodują, że разлѫченъі сѫтъ водъі морьскъіѣ 250c.

Morze ma najcześciej вєлнкѫѭ глѫбннѫ морьскѫѭ 166c, плавающштєн по морю проллѣвъше нддъ глѫбннои҃ дрѣвѣноѥ масло прозрачьно мѣсто то сътворѧтъ и свѣтѣло 32b. Przeciwieństwem głębi jest мѣлость 182. Powierzchnia morska jest zwykle wzbyrzona wystepują na niej вльнъі, пѫчннъі i пѣнъі, także боурѣ и мѫтъ. Apelatywy te uwikłane są w różne związki frazeologiczne. Np. вльна: оутншѧтъ сѧ вльнъі морьскъіѣ 189d (jest i szyk морьскъіѣ вльнъі 175a), морьскаѣ шнрннѣ вльнамн сѧ повъллѧ 103c, огрѧдн морьскъіхъ вльнъ възношєннѣ 72c, акъі вльнъі потекѫтъ 29b, да тн сѧ скъроушѧтъ вльнъі 72d, вльнъі въставлѣѣ и пѣнѣ сѧ 91d. Zwraca uwage następujący opis fal morskich: сладъкъ бо позорь бльстѧштоу сѧ мороу, ѥгда сѧ оутншнтъ зѣло. сладъкъ же, ѥгда и кротъкъімь по дъіханнѥмь въздвнжетъ сн плѣштн и акъі багрѣнамн вльнамн нграѣ прнрнштетъ къ земли сѫсѣдѣ 96a-b. А пѫчнна: вєлнкъіѣ пѫчннъі морьскъіѣ цѣпѧтъ сѧ образоуѭштє акъі пазоушьнъімн мѣстъі въ земн 73c, аште ли ѥсн зърелъ и съ стражнштѧ на вєлнкѫѭ пѫчннѫ морьскѫѭ, колнцн тн сѧ островн вєлнцн мьнѣша сѫште 155 c-d, морьскъіѣ ждолн и вєлнкъіѣ и малыѣ пѫчннъі. . . ръібъ пльнъі бѣахѫ 172b-c, краѣ морьскъінхъ пѫчннъ грѣдъі 72c, протнвѫ пѫчннмъ морьскъінмъ 72b. и протнвѫ вєлнчьствоу пѫчньноуѥмоу 72d; пѣна: подобьна сѫтъ морьскъінмъ пѣнамъ ѥже и не добрѣ сѧ съставъша распловвѫтъ 21c, вльнъі въставлѣѣ и пѣнѣ сѧ мъногаждн отъ вѣтрь морѥ и на въсость вєлнкѫ въшьдъ вльнамн, къдѣ тъчнѫ къ краѥма прндъі колеснетъ сѧ, тоу же пѣнамн разндѣтъ сѧ въспать 91d a także: пѣнаштєѥ сѧ морѥ и въсходаштєѥ до облакъ 72d: боурѣ: морѥ бо боурѣамн мѫтнмо и надъімаѭштн сѧ 3b, мъногамн боурѣамн вѣтрн морѥ земли прнражаѭтъ 189d, боурѫ и оутншєннѥ възвѣштаѭта 5a, въ завѣтрьнѣѥмь мѣстѣ. . . блюдъі сѧ боурьнъіхъ вльнъ 148c-d wreszcie мѫтъ: мѫтъ: мѫтъ бѫдѫштъ отъ вѣтра 180c. A oto jeszcze inny opis morski: вєлнкѫѭ глѫбннѫ морьскѫѭ на капѣѣ ѣко снлъ раздробнвъ такоже съпроуштаѥтъ на землѭ 166c; по снню морю 155d.

W morzu żyje wiele gatunków ryb i innych stworzeń morskich: ръібъі бъіша нз морѣ 255a, пазоуха морьскаѣ снѣ родъі ръібьнъіѣ плоднтъ 178c. Ryby morskie to морьскъіѣ ръібъі 179c, ръібъі морьскъіѣ, ѣже ходатъ пѫтьмн морьскъімн 74c. Niektóre ѥ прн брѣзѣ нн прн мѣлостн ходатъ нъ въ антланьтнчьстѣн шнрннѣ морьстѣн жнвѫтъ 182a-b, liczne въ морн ныраѭтъ 222d a są to лежасн и вьсе ходаштєѥ въ водахъ 255b jak np. кохлнн морьстн и стромбн 175c, морьскъін ѥхнн 180c, пьсн морьстнн. . . и грѣлнца морьскъіѣ. . . и заѣць морьскъін 182b-c. Jest też морьскаѣ пътнца 189c i морьскъін коуръ 187a. Jak widać, przymiotnik морьскъ odnosi sie w „Szestodnirewie“ i do stworzeń żyjących w wodzie i do tych, które żyją прн морьстѣн водѣ 182b.

Na morzu rozwija się żegluga. По морю 32b алднѣ 86b lub лadхѣ ходатъ 67a, także ходатъ тѫдоу корабли 187d. Z rzeczownikiem корабь łączy się też czasownik

гѧдетъ 155d i пловетъ 182b, natomiast ludzie w tych statkach пловѫтъ 182d, плаваѭтъ 97b, ѣздатъ 5a по морю 148c lub по водамъ 5a formacja przedrostkowa jest przechodnia: прѣплаваѥмъ рѣкы и великыѣ ширины морьскыѣ 86b, колико сѫтъ прѣплоуи 182d. A oto pare zdań dotyczących żeglugi: корабь. . . бѣлы ѣдры оутвор'енъ по сиию морю градъı 155д, великии корабн, ѣдры прострѣты и вѣтромь строимомь пловѫште 182b, творимъ ладиѣ и корабліѣ ими же прѣплаваѥвъ рѣкы и великыѣ ширины морьскыѣ 86b, по ширинѣ морьстѣи гребьцѧ корабьмъ пловѫште 182d, także можетъ. . . пловъıи по морю видѣвъ то знамение въ завѣтрьнѣемь мѣстѣ подрьжати корабл'ь блюды ся боурьнъıихъ вльнъ 148c-d.

Statki budują czyli творѧтъ 86b корабліѣ творѧштеи 1b. Taki корабь творѧштии 2a czyli творѧштии 2a czyli творитель. . . кораблію. . . прѣмѫдрь съѫдн корабл'ь 6a. Można bowiem statek i творити i съѫдити. Kieruje statkiem czyli правиѭъ. . . корабл'а 6a sternik — кръмьниѥъ 2a, a marynarze to гребьцѧ 119c, гребьцѧ корабьнии 180c, гребьцѧ морьстии 189d. Potrzebują oni wioseł i dlatego хытрость. . . дрѣводѣльска. . . прѣобрази вѣшть дрѣвьнѫѭ. . . весло гребьцемъ въ корабнхъ. . . даіѧ 28c. Statek musi też być zeopatrzony w żagle tj. бѣлы ѣдры оутвориенъ 155d, a żagle muszą być rozwinięte i popychane przez pomyślny wiatr. Gdy to nastąpi, będą великии корабн ѣдры прострѣты и вѣтромь строимомь пловѫште 182b.

Dokonany tu przegląd leksyki i frazeololgii jednej wybranej grupy semantycznej jest jeszcze jednym dowodem tego, że Jan Egzarcha Bułgarski był pisarzem niezwykle utalentowanym, swobodnie operującym bogatym słownictwem, umiejętnie wykorzystującym słowotwórcze, leksykalne i frazeologiczne możliwości języka starobyłgarskiego.

ЛИТЕРАТУРА

[1] R. Aitzetmüller, Das Hexaemeron des Exarchen Johannes, I—VI, Graz 1958—1971, VII — Graz 1975.

[2] Stosuję znormalizowana transliteracją laciński, tekst cytuję według rekonstrukcyji Aitzetmüllera. Ze względu na leksykalny charakter pracy podaję często zrekonstruowane formy podstawowe omawianych wyrazów.